

Grammatica is leuk!

Dolf Janson

In de eerste aflevering hebben we aan de hand van peuterzinnen doenzinnen en zinzinnen onderscheiden. In het tweede deel gingen we daarop verder en ontdekten dat er verschillende rollen in zo'n zin kunnen voorkomen, waaronder die van de hoofdrolspeler, het onderwerp.

In dit laatste deel van de serie over grammaticaonderwijs maken we zinnen nog verder af. We gaan nu na onder welke omstandigheden gebeurt wat de zin beschrijft.

In deel 2 stond de zin 'Zij gaf hem een ijsje'. Dan weet je wel wat er gebeurt, maar niets over de omstandigheden waaronder dit gebeurt. Die omstandigheden zijn belangrijk om een tekst te kunnen volgen en om je te kunnen voorstellen wat die woorden beschrijven. We onderscheiden twee soorten omstandigheden: het decor en het drama.

Decor

De beschrijving van wat we het *decor* noemen, vertelt de feiten. Waar gebeurt het, wanneer gebeurt het, hoe lang duurt het, en meer van zulke vooral feitelijke informatie. Dat past bij die naam, want op het toneel is het decor ook de tastbare en aan de situatie gekoppelde achtergrond waarvoor het verhaal zich afspeelt. Als we naar die zin over dat ijsje kijken, is de vraag of dat thuis gebeurde, op straat bij een karretje, in een ijssalon, of bij het vriesvak in de supermarkt. Alleen al dat gegeven geeft kleur aan die zin.

Door leerlingen verschillende mogelijkheden te laten bedenken en hen die stuk voor stuk te laten toepassen in diezelfde zin, kunnen ze samen met een maatje nagaan welk effect die plaatsbepaling heeft op de sfeer in de zin. Dan wordt misschien al wat meer duidelijk of dat ijsje is gekocht of gekregen. Door leerlingen zelf enkele van die kale zinnen te laten bedenken en die vervolgens met allerlei decor te laten aankleden, krijgen zij gevoel voor het nut van zulke informatie.

Op onderzoek

In het verlengde hiervan zouden ze kunnen nagaan wat zij uit het hoofd weten van het decor van het bieboek dat ze aan het lezen zijn. Nadat ze dit even kort genoteerd hebben (waar, nu of vroeger, jaargetijde, enz.) gaan ze op zoek naar de woorden die hen deze informatie verteld hebben. Stonden die woorden al direct aan het begin, of verderop nadat ze al een stuk gelezen hadden? Hoe prettig was dat, als je nu terugkijkt? Daarmee komen ze op het spoor van kenmerken van een goede of prettige tekst.

Zulke decorinformatie kunnen ze vervolgens zelf weer in een eigen tekst uitproberen. Is het fijn als je dat decor al direct beschrijft, of kun je het spannend maken door nog niet alles bekend te maken? Dat is een mooi onderwerp om uit te proberen in kleine

groepjes en te vergelijken met elkaar. Dan zal blijken dat er niet een manier het beste is. De manier waarop je dat decor beschrijft, hangt ook af van je bedoeling als schrijver. In een meer informatieve tekst, een nieuwsbericht of een aankondiging van een feest, is het duidelijk vermelden van decorinformatie wel heel handig, zo zullen ze al vergelijkend en kritisch lezend ontdekken.

Drama

Het tweede onderdeel van de omstandigheden die een zin meer betekenis kan geven, noemen we 'drama'. Die informatie is niet zo feitelijk, of niet zo openlijk, maar wel sfeerbepalend. Daaruit spreken bedoelingen, oorzaken en gevolgen, gevoelens, zoals voorkeuren of irritaties, stemmingen en meer subjectieve waarnemingen. Om diezelfde zin maar weer als voorbeeld te nemen, kan alleen al de toevoeging 'lekker' bij ijsje bij de lezer een gevoel of een denkbeeldige smaak oproepen. Bovendien is het niet duidelijk wie dat ijsje lekker vindt: zij die het geeft, hij die het ontvangt of de verteller die het ziet gebeuren. Dit soort onduidelijkheden zorgen voor drama in het verhaal. Tenminste, als de schrijver zich dat bewust is en daarmee in de volgende zinnen verder speelt.

Oefenen helpt

Door leerlingen dit soort effecten bewust te maken en te laten uitproberen, zullen ze, zeker als ze dat in twee- of drietallen doen, steeds meer ingangen ontdekken om drama in een zin toe te voegen. Door vervolgens samen te proberen deze fragmentjes drama-informatie in de volgende zinnen voort te zetten, groeit het drama uit tot een mooi verhaal. Dit zal zeker niet in een keer perfect gaan. Door zinnen en stukjes tekst die zo zijn ontstaan te laten vergelijken en variaties daarop te laten bedenken, zullen ze merken dat enkele woorden al effect hebben op de dramatische betekenis van zinnen. Die woorden roepen beelden op: je voelt of ziet het als het ware.

Het bewust en effectief toepassen van 'drama' in een tekst, vraagt meer oefening en dus meer tijd. Door ervoor te zorgen dat teksten die ze uitproberen een functie krijgen, blijft het oefenen betekenisvol. Dit uitproberen zal eerst met kleinere teksten gebeuren, zoals met eigen (gefotografeerde) stripverhalen of door met een kleine groepje via WhatsApp een verhaal te laten ontstaan.

Die functie kan ook het maken van voorleesverhalen voor een jongere groep zijn, en zelfs het met elkaar maken van een echt boek. Dat laatste is tegenwoordig met print-on-demand zonder investeringen uit te voeren.

Dieplezen

Ook het vergelijken van teksten van dezelfde schrijver of juist van verschillende schrijvers met eenzelfde soort onderwerp, biedt mogelijkheden om grip te krijgen op die magie van drama in een tekst. Het herhaald lezen van dezelfde tekst, ook wel *close reading* of dieplezen genoemd, kan daarbij helpen. Na een eerste keer 'gewoon' lezen kunnen ze in een tweede lezing op zoek gaan naar woorden die iets zeggen over wat de spelers in het verhaal voelen of willen of ... Ook kan het bij bepaalde teksten interessant zijn om te ontdekken wat de verteller vindt van wat er gebeurt. Is de schrijver objectief of merk je iets van een mening? Dat vraagt wel een derde keer lezen...

Conclusie

Zo blijkt een op betekenis gerichte benadering van grammatica effect te hebben op zowel schrijven als lezen en, in het verlengde daarvan, ook op de woordenschat en het mondeling taalgebruik. Namen van zinsdelen zijn daarvoor niet nodig. Wel is het nodig dat leerlingen door uitproberen en nabespreken die onderdelen van zinnen gaan herkennen. Na die zinskern met rollen en een handeling of een kenmerk zijn het vooral die omstandigheden die leiden tot veel activiteit.

Daarnaast zullen de leerlingen ontdekken wat de rol van de persoonsvorm is, namelijk een soort verbinding tussen de hoofdrolspeler en de rest van de zin. Het gaat altijd om een koppeling met de handeling of met het kenmerk van die hoofdrolspeler. Tegelijk laat die persoonsvorm zowel iets zien/horen van het aantal hoofdrolspelers (een of meer dan een) als van de tijd (nu of eerder). Als leerlingen hieraan de persoonsvorm herkennen, dan zijn ze al voor de helft klaar met het leren van de spelling van die persoonsvorm. Alles bij elkaar blijkt zo bezig zijn met grammatica echt leuk, maar ook erg nuttig.

Meer hierover lezen: Dolf Janson (2018). Op zoek naar letters – de andere spelling- en grammaticadidactiek. Zie: www.janson.academy/publicaties

Dit artikel verscheen in MeerTaal 5 (3) – mei 2018